

ANATOL GAVRILOV. *În căutarea de noi repere pe drumul gândirii*. – Chișinău: S. C. Profesional Service SRL, 2013, 458 p.

Abstract. „In search for new landmarks in the thinking direction” is a review of the work with the same title written by the researcher Anatol Gavrilov. The book consists of five chapters and includes publications from the past 20 years from the main areas of his activity covering nearly half a century. The study reflects the research activities of the researcher Anatol Gavrilov and namely his research projects, scientific articles written in collaboration with PhD students, issue articles, reviews, etc.

Keywords: epistemology, dialogistics, research project, novel, layered structure.

Culegerea selectivă *În căutarea de noi repere pe drumul gândirii* este concepută de autor ca un bilanț al întregii sale activități de cercetător, istoric și critic literar. Cuprinsul cărții îl constituie 38 dintre publicațiile reprezentative pentru domeniile principale ale activității sale pe parcursul aproape a unei jumătăți de secol. Studiile, articolele și fragmentele nu urmează într-o ordine cronologică (aceasta este reflectată în *Bibliografia selectivă*), ci sunt incluse în 5 compartimente: I. *Epistemologie literară*; II. *Literatura universală și comparativă*; III. *Teorie și metodologie literară*; IV. *Critică literară* și V. *Metalingvistica textului literar*, în fiecare compartiment prevalând unitatea tematico-problematică. Cu alte cuvinte, s-a adoptat o compoziție sincronică, ci nu una diacronică, care să reflecte toate cotiturile serpentinelor, avaturile și crizele ideologice ale autorului care țin mai mult de planul individual-biografic al „fiului rătăcitor”, cum își autodefineste retrospectiv itinerarul.

Astfel, culegerea începe cu 4 studii de epistemologie literară, care reprezintă punctul de sosire al itinerarului său „pe drumul gândirii” (titlul culegerii este o construcție hibridă, alcătuită din titlul articolului *În căutarea de noi repere teoretice pentru cercetarea literară* și titlul antologiei

lui Heidegger *Repere pe drumul gândirii*), ceea ce vrea să ne îndemne la o lectură „în răspăr” a lucrărilor anterioare din următoarele 3 compartimente, anume ca etape ale mișcării spre compartimentul final, *Metalingvistica textului literar*, care cuprinde publicațiile sale din ultimii 20 de ani, cele mai reprezentative pentru etapa actuală. Acestea sunt, de fapt, fragmente din manuscrisul monografiei sale *Dialogistica textului literar*, în proces de redactare finală pentru tipar. Rezultatele principale ale ultimei cercetări sunt expuse într-un autoreferat rezumativ de circa 0,5 c.a., care este un fel de cuvânt de încheiere la întreaga carte. Acest cuvânt de încheiere nu este însă și un sfârșit al căutărilor sale pe drumul gândirii, ci doar un scurt popas la hotarul unui nou început, căci dialogul nu are un *punctum* absolut, nu este un sistem monologic închis în sine, ci unul deschis către un dialog continuu cu alte sisteme filozofice, epistemologic-metodologice, teorii literare către revalorificarea contribuțiilor acestora prin comunicarea dialogică cu ele, contribuții ce-și dezvoltă noi perspective și adâncimi anume prin încadrarea lor în procesul comunicării dialogice. Acest nou început înseamnă atât revalorificarea dialogistică a diverse teorii și metode de cercetare literară în lumina unor noi principii epistemologice,

cercetări pe care le efectuează împreună cu colegii de sector în cadrul proiectului *Principii epistemologice și orientări noi în știința literară din secolul XX*, cât și aplicarea „principiului dialogic” la relectura și reinterpretarea textelor unor opere concrete ale scriitorilor români și din alte literaturi ale lumii. Realizarea acestui din urmă obiectiv A. Gavrilov a început-o la seminarele cursului său teoretic *Dialogistica textului literar*, ținut la U.P. S. „Ion Creangă” între anii 2006 și 2011, la care au fost supuse unei relecturi dialogistice opere de I. Creangă, I. Slavici, L. Rebreanu, M. Sadoveanu, C. Petrescu, A. Busuioc. În carte au fost incluse doar analize a 3 opere de I. Creangă, A. Busuioc și V. Beșleagă. În cadrul Proiectului sus-numit, se pregătește pentru tipar culegerea colectivă *Relecturi și reinterpretări literare*, în care aria de aplicare a principului dialogic, precum și a altor noi principii, va fi cu mult lărgită.

Și în celelalte compartimente sunt incluse numai publicațiile în care, cum crede autorul, are contribuții referitoare la unele aspecte neabordate mai înainte: *Conceptul goethean de literatură universală la T. Vianu, G. Ibrăileanu și M. Bahtin despre poetica specifică a romanului, Un motiv dostoievskian în „Ciuleandra” de L. Rebreanu* (în colaborare cu fosta sa studentă și doctorandă Lilia Don), *Pastelurile alecsandriene și poetica parnasiană, Sămănătorismul – expresie specific-națională a unui fenomen ideologic-literar internațional*. În acest domeniu, activitatea sa a fost mult mai largă: peste 20 de studii și articole despre operele scriitorilor lumii Shakespeare, P. Corneille, H. de Balzac, V. Hugo, Guy de Maupassant, F. Dostoievski, L. Tolstoi, J. London, Up. Sinclair; cursul universitar *Literatura universală din secolele*

XVII-XVIII, conducerea elaborării tezei de doctor *Imaginea copilului în operele lui I. Creangă, Ch. Dickens și M. Twain*, susținută la specialitatea *Literatura universală și comparată* de profesoara de limbă și literatură engleză din România Elena Mărăscu.

În anii '60-'80, A. Gavrilov a participat activ la procesul literar contemporan, în calitate de critic literar, publicând zeci de recenzii la lucrările prozatorilor, prin referate și luări de cuvânt la adunările Uniunii Scriitorilor consacrate bilanțurilor anului literar și prin angajarea în polemici literare. Însă genul său preferat de critică era articolul de problemă. Anume publicațiile de acest gen au constituit cuprinsul primei culegeri selective *Reflecții asupra romanului (Studii literare)*, despre care M. Cimpoi remarcă în recenzia sa internă: „Am citit cu interes acest manuscris... Ce-și propune autorul lui? O sinteză care să o completeze pe cea a lui V. Coroban? [E vorba de monografia acestuia *Romanul moldovenesc contemporan*, 1969; 1972] Obiectivele sale sunt mai modeste: el ne oferă doar niște studii aparent fără un fir comun, dar cu multe observații și constatări de ordin general, prin intermediul cărora criticul urmărește evoluția romanului și a prozei noastre în ultimele decenii. Anume perspectiva generalizatoare largă, confruntarea procesului literar cu imperativele sociale, cu viața însăși, intransigența și obiectivitatea constituie meritul de căpetenie al acestor studii.” Din această carte sunt incluse *Măiestria sugestiei psihologice la Ion Druță*, un fragment dintr-un studiu mai mare *Modalități psihologice de caracterizare a eroului*, și *Structura tipologică și caracterologică a eroului în romanul „Singur în fața dragostei” de A. Busuioc*, în care definește conținutul istoric și teoretic al noțiunii desemnate prin termenul controversat *antierou*.

Cele mai importante și reprezentative pentru etapa actuală a gândirii și scriiturii sale sunt publicațiile din compartimentele III. *Teorie și metodologie literară* și V. *Metalingvistica textului literar*. Reactualizarea teoriei fenomenologice a structurii stratiforme a operei literare și dezvoltarea ei originală constituie una dintre contribuțiile cele mai importante ale autorului în acest domeniu. Aplicând pentru prima dată în monografia teoretică (1967) modelul lui N. Hartmann la structura artistică a caracterului în roman, și anume la analiza comparată a personajului dostoevskian și a celui tolstoian pe un fundal comparativ mai larg al romanului european, s-a demonstrat că structura caracterului nu se formează la un singur strat (stratul al patrulea, al „modelării sufletești și caracterului” la N. Hartmann), ci ea se constituie din elementele caracterologice ale mai multor straturi, începând cu primul strat al limbajului artistic și până la stratul ideilor individuale. Revenind la această concepție structuralistă a sa în cea de-a doua monografie teoretică (2006), A. Gavrilov va fundamenta modelul propriu de structură stratiformă a operei literare, conform căruia structura romanului se constituie nu pur și simplu dintr-un anumit număr de straturi, ca în toate celelalte modele existente, ci din microstructuri pluristratificate (începând cu microstructura semantică a cuvântului românesc și până la structura cronospațială a tabloului artistic al lumii). Acest model nou de structură stratiformă s-a dovedit eficient și în analiza unei concepții teoretice, precum e conceptul de roman al lui G. Ibrăileanu. În ultima sa monografie *Dialogistica textului literar*, modelul acesta este aplicat și la sistematizarea structurantă la mai multe niveluri a teoriei lui M. Bahtin însuși.

În final trebuie spus că împărțirea în 5 compartimente este convențională și nu dă o reprezentare întru totul adecvată despre lucrările autorului, care, în majoritatea cazurilor, nu pot fi încadrate integral în vreunul din aceste compartimente. Domnul Anatol Gavrilov nu este adeptul unei disciplinarități stricte, nici al pluridisciplinarității. Înainte de a-l cunoaște pe E. Coșeriu care spunea că astăzi nu poți fi o personalitate universală în știință ca în Renaștere, dar nici un specialist într-un domeniu îngust și închis, ci trebuie să adopți o perspectivă universalistă în abordarea obiectului specialității tale, A. Gavrilov a avut intuiția cititorului – iubitor de literatură, aceea că fenomenul literar nu poate fi cunoscut în esența lui dintr-o perspectivă îngust specializată. Deja în primul studiu critic *Ecouri în romanul moldovenesc* (1967), A. Gavrilov face încercarea de a defini unele tendințe noi care au prins a se manifesta în proza noastră pe la mijlocul anilor '60, deslușind unele ecouri din romanul proustian, din literatura franceză existențialistă și din literatura absurdului. Cursul său universitar *Conceptul de roman în critica românească interbelică*, în care sunt definite diverse orientări sincronizante în romanul nostru interbelic (balzacian, tolstoian, dostoevskian, proustian, gidean ș. a) are ca axă problematică anume ideea că romanul, fiind forma literară cea mai complexă, i-a condus pe criticii noștri G. Ibrăileanu, E. Lovinescu și G. Călinescu la ideea unei „critici complete”, „integrale” sau „totale”, adică la ideea unei abordări interdisciplinare. Și în articolele sale consacrate operelor scriitorilor lumii cercetătorul abordează probleme de teoria genurilor (a tragediei, satirei, romanului, nuvelei etc.), precum și a curentelor literare (clasicismul, barocul, manierismul, romantismul, realismul,

naturalismul, sămănătorismul, poporanismul ș.a.). În studiile și prelegerile de teorie literară elucidează noțiunile literare folosind din plin cunoștințele sale de istoric, critic și experiența sa de cititor. Crezul său este că noțiunea, terminologia literară în genere, trebuie să aibă o maximă transparentă fenomenologică cu puțință, că noțiunile teoretice să facă mai evidentă și inteligibilă esența interioară a fenomenelor literare, nu să o ascundă după un paravan al „teoretismului abstract” (M. Bahtin). Aceasta nu se poate obține prin exemplificările din dicționare care prezintă termeni literari izolați, după modelul *DEX*-ului, ci numai prin ansambluri de termeni care ar cuprinde fenomenele literare definite ca mici întreguri – componente structurale ale unui întreg mai mare. Fundamentarea principiului dialogic al sistematizării terminologiei literare, după asemenea ansambluri-microstructuri, este obiectivul final al studiului său *Criterii de științificitate a terminologiei literare* din care a publicat doar primul capitol *Principiul obiectivității* care este o introducere epistemologică la acest studiu.

În încheiere menționez că apreciez la domnul Anatol Gavrilov modestia, dar

și erudiția cu care l-a înzestrat bunul Dumnezeu, corectitudinea, bunătatea, omenia, sinceritatea, simplitatea și complexitatea. Îl cunosc încă din anul 2006 când mi-a fost profesor la Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” și de atunci am început colaborarea, fiindu-mi conducător al tezei mele de masterat și al tezei de doctorat. La sugestia Domniei Sale am fost angajată în calitate de cercetător științific stagiar, apoi de cercetător științific în cadrul sectorului de Teorie și metodologie literară, el fiind responsabil de acest sector și director al proiectelor de cercetare ale sectorului. Dl Anatol Gavrilov este personalitatea care și-a păstrat în trecerea anilor capacitatea de a visa, de a privi lumea cu ochi puri și mirați, de a continua să fie inspirat și dedat întru totul activității de cercetare științifică. Îi doresc domnului A. Gavrilov sănătate pentru a-și putea duce la bun sfârșit toate manuscrisele, pentru a promova cu mai multă perseverență ideile sale, nu numai în spațiul românesc, ci și pe plan european, ceea ce l-au îndemnat nu odată colegii de sector.

OLESEA GÂRLEA
Institutul de Filologie
(Chișinău)